

18. Ясінська Н.В. Розвиток екологічної культури вчителя в системі післядипломної освіти : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н.В. Ясінська ; Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. – Луцьк, 2001. – 182 с.

БИКОВА В.О.

ЩОДО СУТНОСТІ ФЕНОМЕНУ “КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ФАХІВЦЯ”

Актуальність формування конкурентоспроможного ресурсного потенціалу країни, зокрема конкурентоспроможності фахівця полягає в тому, що ринок праці, який перебуває в стані динамічного розвитку, та “ринок особистостей” висувають до спеціалістів високі вимоги. Основний закон вільного ринку – “попит визначає пропозицію”. Все більшої ваги набувають такі якості, як адаптивність до непередбачуваних соціально-політичних обставин, креативність і здатність до нестандартних вирішень завдань, наявність знань, умінь і мотивів, які дозволяють фахівцям залучатися до різних видів професійної діяльності, досягати максимального ефекту, готовність до постійного самовдосконалення. У зв’язку із цим ще більш актуальним стає завдання визначення сутності конкурентоспроможності фахівця та її складників, які мають становити базу педагогічного процесу формування згаданої якості в майбутнього фахівця – випускника вищого навчального закладу.

Вагомий внесок у висвітлення теоретичних, методологічних, загальнометодичних питань підвищення конкурентоспроможності вищої освіти в процесі формування людського капіталу зробили як зарубіжні (А. Бранденбургер, Е. Дж. Блейклі, Дж. Брекер, І. Кірцнер, Дж. Мур, М. Портер, Д. Поланд, А. Сміт, Й. Шумпетер), так і вітчизняні дослідники (А. Акмаєв, А. Амоша, Я. Берсуцький, Л. Безчасний, В. Бобров, О. Грішнова, В. Гриньова, М. Долішній, І. Каленюк, А. Колот, Л. Колешня, В. Кремень, В. Лагутін, Є. Лібанова, Т. Оболенська, І. Сазонець, Н. Ушакова та ін.).

Останнім часом у вітчизняній педагогічній науці спостерігається тенденція до зростання кількості наукових праць у пошуках різноманітних підходів, механізмів, аспектів конкурентоспроможності у сфері освіти, у тому числі випускників навчальних закладів на ринку праці. Проте ці дослідження акцентують увагу переважно на окремих напрямках підготовки фахівців: формування професійної компетентності (М. Вачевський, Л. Дибкова, Л. Карпова, В. Костенко, В. Петрук та ін.), готовності до професійної діяльності (О. Бойко, О. Демченко, С. Доценко, Л. Гончаренко, О. Макаренко, В. Пліско, Г. Савченко, Т. Шестакова та ін.); удосконалення навчально-пізнавальної діяльності (Г. Костишина, С. Кустовський та ін.), професійної підготовки (А. Андрощук, Л. Влодарська-Зола, О. Куліш, О. Москалюк, Е. Нероба та ін.) тощо. Аналіз результатів наукових досліджень свідчить про те, що поняття професіоналізму ві-

тчизняною педагогікою розроблено набагато детальніше, ніж феномен конкурентоспроможності.

Метою статті є на підставі аналізу наукових підходів розкрити сутність поняття “конкурентоспроможність фахівця”.

Для досягнення поставленої мети сформульовані такі завдання: розкрити основні підходи до визначення сутності конкурентоспроможності фахівця; обґрунтувати власне бачення феномену “конкурентоспроможність фахівця”.

Щодо першого завдання, то загально визнано, що основними теоретико-методологічними підходами до вивчення конкурентоспроможності фахівця виступають економічні дослідження, присвячені конкуренції на ринку праці, теорії з питань конкурентоспроможності товарів і послуг. С. Хазова вказує, що конкурентоспроможність є категорією економічною, тому довгий час її ніде, крім економіки, не використовували [10].

На сьогодні можна виділити декілька основних підходів до визначення сутності конкурентоспроможності фахівця. Найпоширеніший з них ґрунтується на поняттях конкурентоспроможності товару або послуги, яку тлумачать як “їх перевагу порівняно з іншим товаром (аналогічним або заміником) при виборі покупцем його проблем” [2]. Так, О. Багудіна, О. Большаков зазначають, що конкурентоспроможність – “здатність товару витримувати порівняння з аналогічними товарами інших виробників і продаватися у зв’язку із цим за цінами не нижче від середньоринкових” [12, с. 283]. Якщо цим підходом послуговуватися щодо фахівця, то його конкурентоспроможність можна розглядати як відносну й узагальнену характеристику, що відображає певні вигідні відмінності від іншого фахівця-конкурента за ступенем задоволення потреб споживача (роботодавця) і за розміром витрат на їх задоволення.

За іншого підходу науковці ототожнюють поняття якості робочої сили та її конкурентоспроможність, акцентуючи увагу на конкурентоспроможності робочої сили як на певній системі її властивостей. Так, Д. Богиня визначає конкурентоспроможність як сукупність якісних і вартісних характеристик специфічного товару “робоча сила”, що забезпечують задоволення конкретних потреб роботодавців, у тому числі державних підприємств, у працівниках певної кваліфікації (професії) [3].

Заслуговує на увагу підхід, що ґрунтується на положеннях теорії людського капіталу, конкурентоспроможність якого розглядається як сукупність кількісних та якісних характеристик працівника, що відповідають вимогам економічних суб’єктів та задовольняють їх потреби в певному кваліфікаційному рівні найманого персоналу. За таких умов конкурентоспроможність людського капіталу стає основним засобом боротьби на ринку праці (отримання робочого місця, максимально можливої оплати праці та соціального захисту тощо) [4].

У зв’язку з переходом суспільства на ринкові рейки досліджуваним поняттям стали послуговуватись і стосовно професійної підготовки фахівців [1; 8;

9; 10; 11]. С. Хазова вказує, що характер та умови суспільного життя визначають разом зі світовими тенденціями розвитку соціуму вимоги до вищих навчальних закладів і до фахівців, зміст нормативних параметрів конкурентоспроможності фахівців, можливість забезпечення економічних і соціально-організаційних параметрів [10]. Проте, на наш погляд, суто економічні підходи трактування конкурентоспроможності робочої сили не можуть безпосередньо використовуватися в педагогічній діяльності.

Аналіз психологічної, педагогічної літератури, словників з проблеми визначення поняття “конкурентоспроможність” свідчить, що цей феномен включає різні аспекти залежно від підходу до вивчення цієї категорії (див. табл. 1).

Таблиця 1

Підходи до визначення поняття “конкурентоспроможність”

Визначення поняття “конкурентоспроможність”	Автор
Здатність витримувати конкуренцію, протистояти конкурентам [6, с. 249]	С. Ожегов
Сильні стійкі позиції на ринку праці [7, с. 218]	О. Румянцева
Якості особистості, зокрема професійні й особистісні; якість діяльності та її потенційні можливості [1]	Т. Андріяко
Здатність передбачати, оновлюватися та використовувати всі можливості для розвитку [13; 14]	R. Belbin, J. Grinberg, R. Baron
Здатність досягати поставленої мети в умовах, що швидко змінюються за рахунок володіння методами вирішення великого класу професійних завдань та наявності певних особистісних якостей [11]	М. Шилова, І. Белих

На нашу думку, більшість наведених трактувань пов’язують феномен конкурентоспроможності із певними здатностями, якостями особистості.

Концепція розвитку конкурентоспроможності в освітньому процесі вищого навчального закладу полягає, на думку М. Лебедева, в тому, щоб реалізувати чинник здобуття конкурентної переваги від часу зародження ідеї надання освітньої послуги (абітурієнт) до початку реалізації ЗУН на практиці (фахівець) [5]. Дійсно, час – ключовий чинник у ланцюжку взаємодії студента й вищого педагогічного навчального закладу. У цьому специфіка діяльності вищого навчального закладу, спрямованої на надання якісної освітньої послуги: за короткий проміжок часу (3–5 років) необхідно передати студенту знання, сформувати професійні навички та вміння, відповідні особистісні якості.

Упевнені, що сутність поняття “конкурентоспроможний фахівець” розкриває ті індивідуальні характеристики людини, від яких залежить успішність виконання певних видів діяльності, що забезпечують її переваги порівняно з іншими в професійному й життєвому плані. З огляду на викладене вище зазначимо, що конкурентоспроможність слід визначати як багаторівневе особистісне утворення, яке інтегрує індивідуальні характеристики з показниками якості робочої сили, а конкурентоспроможність фахівця як *складну, багаторівневу інтегральну властивість, яка дозволяє особистості відповідно до її індивідуальних*

здібностей, інтересів і потреб брати участь та отримувати переваги в конкурентних відносинах в обраній для себе сфері професійної діяльності. Вважаємо, що визначення конкурентоспроможності як багаторівневого інтегрального особистісного утворення, що проектується на всі сфери життєдіяльності людини, яке є фактором активізації діяльності особистості, перш за все професійної, має бути важливим орієнтиром освітньої діяльності.

Висновки. Підсумовуючи, зазначимо, що конкурентоспроможність фахівця доцільно вивчати й формувати на рівні *особистісних якостей* (мобільність, адаптивність, комунікативність, самостійність, пристосовність, цілеспрямованість, ціннісні орієнтації й установки, соціальна пам'ять, критичне мислення, здатність до самопізнання, саморозвитку, самоосвіти, соціальна рухомість); *характеристик діяльності* (рефлексивність, креативність, проєктивність, прогнозування, цілепокладання, гнучкість, пластичність); *процесів перетворення власної особистості, діяльності, навколишнього середовища*. Ці висновки нами використано в процесі проектування й побудови педагогічних процесів формування конкурентоспроможності фахівця.

Література

1. Андріяко Т.Ю. Педагогічна сутність і структура конкурентоспроможності фахівця / Т.Ю. Андріяко // Педагогічні видання. Педагогічна наука: історія, теорія, практика, тенденції розвитку. – 2010. – № 3.
2. Ансофф И. Стратегическое управление / И. Ансофф ; [под ред. Л.И. Евненко ; пер. с англ.]. – М. : Экономика, 1989. – 519 с.
3. Богиня Д.П. Концептуальні підходи до визначення конкурентоспроможності робочої сили на ринку праці / Д.П. Богиня // Україна: аспекти праці. – 1999. – № 6. – С. 38.
4. Куревіна І.О. Конкурентоспроможність людського капіталу України в умовах міжнародної трудової міграції : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / І.О. Куревіна ; НАН України. Ін-т світ. економіки і міжнар. відносин. – К., 2008. – 20 с.
5. Лебедев М.С. Развитие конкурентоспособности будущего учителя в современных условиях рынка труда [Электронный ресурс] / М.С. Лебедев. – Режим доступа: <http://old.sgu.ru/faculties/physical/departments/it>.
6. Ожегов С.И. Словарь русского языка / С.И. Ожегов ; [под ред. Н.Ю. Шведовой]. – М. : Рус. яз., 1986. – 1240 с.
7. Румянцева Е.Е. Новая экономическая энциклопедия / Е.Е. Румянцева. – М. : ИНФРА-М, 2005. – 824 с.
8. Савенкова Т. Конкурентоспособность специалистов как вектор движения образования на пути к прогресс / Т. Савенкова // Проблемы теории и практики управления. – 2006. – № 9. – С. 115–126.
9. Тараканова Е.В. Формирование конкурентоспособности специалиста на этапе профессиональной подготовки [Электронный ресурс] / Е.В. Тараканова. – Режим доступа: http://journal.seun.ru/J2004_1R/Socio/Tarak.doc.
10. Хазова С.А. Показатели конкурентоспособности как критерии профессиональной компетентности специалистов по физической культуре и спорту [Электронный ресурс] / С.А. Хазова. – Режим доступа: <http://www.adugnet.ru/konfer/konfifk2006>.
11. Шилова М.И. Формирование конкурентоспособности выпускника вуза / М.И. Шилова, И.Л. Белых // Вестник ТГПУ. – 2010. – Вып. 4 (94).

12. Экономический словарь / [Е.Г. Багудина, А.К. Большаков и др. ; отв. ред. А.И. Архипов]. – М. : Велби, 2004. – 388 с.
13. Belbin R. Management Teams: Why They Succeed or Fail / R. Belbin. – Cambridge : Berlin Associated, 2000. – 171 p.
14. Greenberg J. Behavior in Organizations. Understanding and Managing the Human Side of Work / J. Greenberg, R. Baron. – New Jersey : Prince-Hall International Inc., 1997.

ВОЛКОВА Н.П.

САМОСТІЙНА РОБОТА ЯК ЗАСІБ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Докорінні зміни в житті України, її орієнтація на інтеграцію з європейськими країнами та інтернаціональний характер ділових відносин у різних сферах діяльності людини актуалізують проблему модернізації професійної підготовки у вищій школі, одним з пріоритетних стратегічних завдань якої є розвиток комунікативних, творчих здібностей і саморозвиток особистості майбутніх фахівців, здатних виходити за межі нормативної діяльності, підходити нестандартно, гнучко до вирішення професійних завдань, розробляти й упроваджувати інновації. Головною умовою такого розвитку є здатність працювати самостійно, яка має сформуватися в молоді під час навчання. Отже, можна стверджувати, що на сьогодні настав якісно новий етап розвитку самостійної роботи студентів, у якому "...ми повинні переорієнтувати навчальний процес на формування в студентів бажання й уміння самостійно оволодівати знаннями з різних джерел інформації" [5], "адже кращого методу навчання ... ніхто не придумав ще з часів Сократа" [7]. До речі, відомо, що у вищих закладах освіти більшості західних країн, саме самостійна робота студентів є основою навчання. За даними ЮНЕСКО, частка самостійної роботи студентів у США перевищує 65% [4; 13].

У працях вітчизняних і зарубіжних учених висвітлено різні сторони проблеми самостійної навчальної роботи, у яких: наголошується на ролі викладача в організації самостійної навчальної діяльності студентів (Л.Я. Зоріна, Л.В. Кондрашова, М.М. Скаткін, В.О. Сластьонін, Л.Ф. Спирін та ін.); самостійна робота розглядається як: один з ефективних методів підвищення пізнавальної активності (А.М. Алексюк, Б.П. Єсіпов, В.А. Козаков, О.Г. Мороз, П.І. Підкасистий та ін.); метод навчання (Ю.К. Бабанський, М.І. Дяченко, Л.А. Кандибович, І.Я. Лернер та ін.); один з напрямів індивідуалізації пізнавальної діяльності студентів (В.П. Беспалько, А.М. Матюшкін, Н.Ф. Тализіна та ін.). Значна увага приділяється управлінню самостійною пізнавальною діяльністю студентів (В.І. Бондар, Т.В. Габай, Є.І. Машбиць та ін.); підкреслюється важливість навчання студентів умінням і навичкам самоосвітньої діяльності (О.О. Абдулліна, А.К. Громцева, В.О. Якунін та ін.); розглядаються питання розвитку самостійної пізнавальної діяльності (Н.А. Половнікова, Є.М. Шиянов, Г.І. Щукіна та ін.).